

ОЦІНЮВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ США

УДК 378(73)

Ірина Зварич, кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри теорії та практики перекладу
Національної академії Служби безпеки України
і кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови
Інституту Філології Київського Національного університету
імені Тараса Шевченка

ОЦІНЮВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ США

У статті розглянуто критерії і розширені функції оцінювання якості педагогічної майстерності викладачів та професора-тенюре у вищих навчальних закладах США, проаналізовано систему оцінювання педагогічної діяльності викладачів “ЛИДЕР” у вищих закладах освіти Російської Федерації.

Ключові слова: критерії оцінювання, діагностична функція, інформаційна функція, мотивуюча функція, стимулююча функція, коригуюча функція, професор-тенюре, педагогічна майстерність, педагогічна діяльність, вищий навчальний заклад.

В статье рассмотрены критерии и расширены функции оценивания качества педагогического мастерства преподавателей и профессора-тенюре в высших учебных заведениях США, проанализирована система оценивания педагогической деятельности преподавателей “ЛИДЕР” в высших заведениях образования Российской Федерации.

Ключевые слова: критерии оценивания, диагностическая функция, информационная функция, мотивирующая функция, стимулирующая функция, корректирующая функция, профессор-тенюре, педагогическое мастерство, педагогическая деятельность, высшее учебное заведение.

In the article criteria are considered and merit functions quality of pedagogical trade of teachers and professor-tenure are extended in higher educational establishments of the USA, the system of evaluation of pedagogical activity of teachers of “LIDER” is analysed in higher establishments of formation of Russian Federation.

Key words: evaluation criteria, diagnostic function, informative function, explaining function, stimulant function, correcting function, professor-tenure, pedagogical trade, pedagogical activity, higher educational establishment.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Якість освіти займає провідне місце в стратегії державної політики щодо суспільного розвитку багатьох країн світу. Підвищення якості освіти це – одна з основних проблем реформування національних освітніх систем, яка розпочалася наприкінці ХХ ст. і нині продовжує модернізувати систему навчання. Для ефективного навчання студентів упроваджують оцінювання якості педагогічної діяльності викладачів, що інтенсивно розпочало свою діяльність на початку 1920-х років у США. У 1960-х роках студенти вищих навчальних закладів США неформально здійснювали оцінювання якості педагогічної діяльності викладачів. Проте їхню інформацію офіційно використовували для покращення процесу навчання в університетах і коледжах. Неформальний метод оцінювання педагогічної діяльності зазнав певного незадоволення зі сторони професорсько-викладацького складу у вищій школі США, оскільки студентам і батькам майбутніх спеціалістів надавалось право оцінювати рівень знань педагогів щодо викладання навчального предмета без установлених правил. У результаті, метод

оцінювання рівня якості знань викладачів було розширено і судження студентів та їх батьків не брались за основу у розв’язанні кадрового питання.

Аналіз останніх досягнень і публікацій. Аналізуючи дидактичну та методичну літературу можна зазначити, що три функції діагностування рівня педагогічної діяльності викладачів, які виділяють Г. Андрущак, Х. Хазяїнов, Г. Стріклэнд (Strickland G.), М. Ефрік (Afric M.), Н. Марш (Marsh X.), Л. Роше (Роше Л.), Ф. Фіч (Fich F. та ін.) певною мірою обмежують процес оцінювання педагогічної діяльності викладачів. Тому цілком раціонально їх розширити і виділити такі: *діагностичну, інформаційну, мотивуючу, стимулюючу, коригуючу.*

Мета статті – розглянути критерії і розширити функції оцінювання якості педагогічної майстерності викладачів та професора-тенюре у вищих навчальних закладах США, проаналізувати систему оцінювання педагогічної діяльності викладачів “ЛИДЕР” у вищих закладах освіти Російської Федерації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно *діагностична функція* оцінювання педагогічної діяльності викладачів заключається в тому, що збираються

ОЦІНЮВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ США

і обробляються дані опитування, а необхідна інформація використовується адміністрацією вищого навчального закладу, щоб підвищити якість навчання. Анкетування студентів “Викладач очима студентів” можна використовувати для систематичного вивчення думки студентів про якість викладання навчальних дисциплін. Більшість викладачів знають, що такий метод оцінювання педагогічної діяльності викладачів давно використовується у вищих навчальних закладах США, Західної Європи, Російської Федерації і відомий демократичними традиціями та високою якістю підготовки спеціалістів. Тому до анкетування студентів “Викладач очима студентів” відносяться зацікавлено і розглядають його як зворотній зв’язок із студентами. Проте в системі оцінювання педагогічної діяльності викладачів існують не доопрацювання, які занижують достовірність і надійність отриманих результатів.

Інформаційна функція оцінювання педагогічної діяльності викладачів пов’язана з детальним вивченням інформації анкетування адміністрацією вищого навчального закладу для модернізації закладу освіти. Анкетування “Викладач очима студентів” – це атестація викладачів, причому атестація диференційована і різностороння. У вищих навчальних закладах давно впроваджено тестування студентів з навчальних дисциплін. Викладачі визначають рівень знань студентів, атестують їх, виставляють бали тільки за знання з навчальної дисципліни і не оцінюють якість етичного та естетичного виховання студентів, трудової дисципліни навчання і психологічного впливу на педагога та однокласників. Студенти оцінюють педагогічну діяльність викладачів за професійними якостями та результатами досягнень у процесі викладання навчальних дисциплін і виставляють за них окремі бали. Тому цілком логічно, щоб викладачі, визначали якісний рівень знань студентів за ґрунтовні знання з навчальної дисципліни і виставляли окремі бали з етично-естетичного виховання, трудової дисципліни навчання. Для отримання об’єктивної і достовірної інформації треба, щоб усі студенти брали участь в анкетуванні “Викладач очима студентів”, не дивлячись на різні взаємостосунки між студентами і викладачами, що склалися в процесі навчання.

Мотивуюча функція оцінювання педагогічної діяльності викладачів більшою мірою відображає взаємостосунки між студентами і викладачами, та вплив отриманих результатів анкетування “Викладач очима студентів” на особистість

педагога. Якщо в процесі оцінювання педагогічної діяльності викладачів будуть брати участь лише ті студенти, які мають поверхові знання з навчального предмета, невисокі бали в опануванні навчальної дисципліни, а стосунки з викладачами потребують кращого, тоді результати анкетування будуть суб’єктивними. Такі студенти можуть занижувати бали вимогливим і професійним викладачам. Можна розраховувати на об’єктивність оцінювання педагогічної діяльності викладачів, якщо в анкетуванні “Викладач очима студентів” беруть участь студенти, які мають ґрунтовні знання з навчальних предметів, хороші взаємостосунки з викладачами і можуть справедливо оцінити діяльність педагога в процесі викладання навчального предмета, наукового дослідження, дотримання трудової дисципліни. Якщо припустити, що отримана інформація оцінювання педагогічної діяльності буде об’єктивною, відкритою і доступною для викладачів, студентів, батьків, тоді студенти зможуть вибирати собі курси для вивчення навчального предмета, а педагоги змушені будуть професійно готуватися до лекційних та семінарських занять і постійно підвищувати якість викладання навчальної дисципліни.

Стимулююча функція педагогічної діяльності викладачів відображає використання результатів анкетування “Викладач очима студентів” у навчальному процесі. Оцінювання педагогічної діяльності проводить спеціально організована група до якої включено представників адміністрації навчального закладу, авторитетних студентів. До результатів оцінювання мають доступ представники ректорату, деканату, завідувачі кафедр і студенти. Студенти, які брали участь в анкетуванні бажають знати результати опитування, щоб порівняти свої власні судження з оцінкою групи і визначити свою позицію в колективі. Професійних викладачів, педагогів з великим досвідом роботи і педагогів-початківців цікавлять результати анкетування, щоб проаналізувати зворотній зв’язок із студентами. Результати анкетування “Викладач очима студентів” не оголошуються офіційно тому, що порушуються права особистості викладача. Проте результати опитування стають відомі на рівні слухів і по-різному впливають на викладачів вищого навчального закладу. Для збереження демократичних і міцних стосунків у педагогічних колективах, варто результати оцінювання педагогічної діяльності викладачів розглядати на засіданні кафедри з метою надати допомогу педагогам-початківцям, а не принизити гідність викладача. На засіданні кафедри слід виносити

ОЦІНЮВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ США

певні рішення щодо клопотання за викладачів, які отримали позитивні результати в процесі анкетування “Викладач очима студентів”. Таким викладачам слід пропонувати продовження контракту, службові підвищення, спеціальні надбавки до заробітної плати та інші заохочення за свій професійний рівень викладання та особисті результати в досягненні студентами навчальної дисципліни.

Коригуюча функція педагогічної діяльності викладачів заключається в тому, щоб своєчасно внести корективи до складових стандартів вищої освіти, варіативних частин освітньо-кваліфікаційної характеристик, освітньо-професійних програм підготовки спеціалістів та засобів діагностики рівня якості вищої освіти, навчальних планів, програм навчальних дисциплін. Результати анкетування “Викладач очима студентів” заставляють адміністрацію вищих навчальних закладів переглянути і розширити підготовку спеціалістів, спонукають до розробки методологічних основ забезпечення якості вищої освіти, координації прогнозування підготовки спеціалістів з вищою освітою, модернізації вищого закладу освіти. Підготовка висококваліфікованих фахівців – це об’єктивний процес, зумовлений переглядом суспільних цінностей і мотивацією громадян до здобуття вищої освіти. Кожна країна, якщо вона хоче мати статус розвиненої, повинна всіма заходами підтримувати розвиток освіти, зростання спеціалістів з вищою освітою та інтелектуального потенціалу.

Г.І. Хозяїнов зазначає, що визначити рівень педагогічної майстерності викладачів можливо лише за допомогою спеціально встановлених критеріїв, що виступають як мірило оцінювання педагогічної діяльності та її результатів. До оцінювання педагогічної майстерності викладачів він відносить ті види діяльності за допомогою яких можна визначити якість педагогічної діяльності викладачів у вищих навчальних закладах, а саме:

- взаємодія викладача в процесі навчання зі студентом, як неповторною особистістю, де критерієм виступає – *стимулювання і мотивація особистості*, що спонукає педагогів до активної діяльності;

- взаємодія викладача з діяльністю студентів оцінюється критерієм – *організація навчально-пізнавальної діяльності студентів*;

- взаємозв’язок діяльності викладача із змістом навчання визначається критерієм – *знання змісту навчання і його дидактична організація*;

- взаємозв’язок викладача з всіма елементами навчального процесу оцінюється критерієм –

організація навчального процесу та його виконання;

- об’єднання всіх складових процесу навчання і створення дидактичної системи, зорієнтованої на досягнення необхідного результату визначається критерієм – *структурна організація семінарського чи лекційного заняття* [2, 150].

Оцінювання якості педагогічної діяльності викладачів дещо обмежена тому, що до неї не включено *етико-естетичні відносини педагогів і студентів вищої школи*. Тому, цілком логічно виникає запитання: чи можуть студенти оцінювати педагогічну діяльність викладачів і наскільки правдиві виставлені ними оцінки діагностування? Розглянемо це запитання з боку правових відносин. Студенти вищого навчального закладу – це молоді люди, яким виповнилося вісімнадцять і більше років. У такому віці всі студенти мають право брати участь у виборах: Президента держави, депутатів Верховної Ради (обласного та місцевого управління) і різних всенародних обговореннях. Саме з позиції права немає ніяких заперечень, а от етико-естетичні відносини педагогів і студентів потребують дослідження. Оцінювання якості педагогічної діяльності викладачів студентами вимагає організованої роботи і серйозної зміни у свідомості, модернізації навчання у вищих навчальних закладах і відмови від стереотипів. Якщо будуть витримані такі умови, тоді оцінювання педагогічної діяльності викладачів студентами будуть правдиві та обгрунтовані. Студенти об’єктивно оцінять вимогливих педагогів, які викладають складні та необхідні навчальні предмети і водночас педагоги не завишатимуть оцінки знань студентам у процесі діагностування якісного рівня їхніх знань. Тому правдиві результати оцінювання педагогічної діяльності викладачів нададуть змогу адміністрації вищого навчального закладу запрошувати на роботу професійних і висококваліфікованих викладачів, прослідкувати якість викладання навчальної дисципліни та відношення студентів до процесу навчання. Результати регулярного оцінювання якості педагогічної діяльності допоможуть відстежити професійні злети і падіння викладачів, зміну відношення студентів до окремих педагогів, викладання ними навчальних дисциплін та опанування навчальних предметів. Знаючи динаміку результатів оцінювання якості педагогічної діяльності викладачів, самі педагоги зможуть переглянути методи навчання та внести деякі зміни до методики викладання навчального предмета і покращити якість освіти в певному вищому навчальному закладі.

ОЦІНЮВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ США

Г.І. Хозяїнов підкреслює, що в досягненні результатів професійної діяльності викладача проявляється особистість педагога, його вміння досягати успіху, тому вони пропонують до оцінювання майстерності викладача на основі функцій включити підхід результативно-особистісних досягнень у процесі навчання, що впливає на визначення рівня професіоналізму педагога. Результативно-особистісні досягнення

ПМ – педагогічна майстерність – I) – 40 – 45; VII-ий (дуже високий: ПМ – педагогічна майстерність – II) – 46 – 50. Педагогічна діяльність педагога на основі функцій здійснюється за шкалою розробленою спеціалістами вищих навчальних закладів Російської Федерації. Шкалу оцінювання навчальної діяльності викладача приводимо для зразка у таблиці А.

Таблиця А.

Шкала оцінювання навчальної діяльності викладачів за Г.І. Хазяїновим

Рівень реалізації	Характеристика рівня навчальної діяльності викладача, оцінюється за встановленим критерієм	Бали
I – дуже низький	Навчання здійснюється погано з помилками	1 – 2
II – низький	Здійснюється невпевнено, допускають помилки	3 – 4
III – нижчий середнього	Здійснюється формально, неосмислено, допускаються окремі незначні помилки	5
IV – середній	Здійснюється осмислено, вміло але без творчості	6
V – вище середнього	Здійснюється осмислено, вміло іноді творчо	7
VI – високий	Здійснюється постійно на високому рівні за зразком	8 – 9
VI – дуже високий	Здійснюється на високому професійному рівні, творчо, присутній особистий методичний підхід	10

якості педагогічної діяльності викладачів оцінюють за такими встановленими критеріями:

- успішність викладання навчальної дисципліни;
- комплексне розв'язання завдань навчання, виховання, розвиток особистості;
- перехід від рівня “об’єкт навчання і виховання” на рівень “суб’єкт навчання і виховання”;
- професійно-педагогічні та соціальні особливості особистості педагога;
- підвищення рівня професіоналізму педагога [2, 152].

Г.І. Хозяїнов вважає, що результативно-особистісні досягнення педагога охоплюють усі аспекти процесу навчання, які включено до системи оцінювання педагогічної діяльності викладача “ЛИДЕР” – (личность – деятельность – результат). Система оцінювання “ЛИДЕР” – це накопичувана система балів виставлених за педагогічну діяльність викладачів за підходами: визначення майстерності викладача на основі функцій та результативно-особистісних досягнень педагога. Тому викладачі можуть максимально набрати по 50 балів за кожен підхід оцінювання, що загалом становить – 100 балів. За I-ий рівень (початковий) можна набрати – 10 балів; за II-ий (низький) – 11 – 20; за III-ий (нижче середнього) – 21 – 25; за IV-ий (середній) – 26 – 34; за V-ий (вище середнього) – 35 – 39; за VI-ий (високий:

На наш погляд, наведена шкала оцінок педагогічної діяльності педагога не повністю розкриває всі аспекти діяльності викладача. З даної таблиці видно, що оцінюється лише навчальна діяльність викладача, що не повністю відображає педагогічну діяльність. До педагогічної діяльності викладача треба відносити: навчальну діяльність, включаючи професійність, майстерність і науковість викладача здійснювати навчальний процес; організаційну і виховну діяльність до якої віднести вміння викладача організувати студентів проявити свої знання, уміння, навички в проведенні вечорів, зустрічей, олімпіадах, конференціях на рівні вищого навчального закладу та міжнародному; методична діяльність яка характеризує творчість викладача, його здібність до пошуків власної методики і вміння її застосувати в навчальному процесі; наукову діяльність, яка розглядає здібності викладача висвітлювати свої наукові погляди на сторінках газет, журналів, посібників і підручників; трудову діяльність, яка висвітлює трудову дисципліну педагога і його відношенням до навчального процесу; культурну діяльність, яка відображає вміння викладача спілкуватися зі студентами і колегами, триматися в аудиторії і мати естетичний і пристойний вигляд.

Г.І. Хозяїнов зазначає, що в центрі досліджень оцінювання педагогічної діяльності викладачів

ОЦІНЮВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ США

Російської Федерації було проведено 13 зрізів знань за системою оцінювання "ЛИДЕР". Узяли участь 107 викладачів, серед яких 75 – викладачі різних кафедр теоретичних дисциплін і 32 – спортивно-педагогічних, причому 79 викладачів оцінювали педагогічну діяльність один раз, а 28 – від двох до тринадцяти. Найбільшої уваги заслуговують викладачів, які брали участь в оцінюванні педагогічної діяльності 28 раз тому, що в різних груп експертів співпали результати оцінювання до 75 %, причому з точністю до десятих балів. Така результативність підкреслює високу надійність системи оцінювання педагогічної діяльності викладачів "ЛИДЕР" [2, 125].

На думку групи експертів, до складу якої входило 300 педагогів із вищою освітою і стажем педагогічної роботи, 107 викладачів, які брали участь в оцінюванні педагогічної діяльності за системою "ЛИДЕР" працюють за такими рівнями, що висвітлено у таблиці Б:

Результати оцінювання педагогічної діяльності викладачів за системою "ЛИДЕР"

Рівні	Кількість викладачів	%
III – нижче середнього	1	0,9
IV – середній	17	15,8
V – вище середнього	46	43
VI – високий: ПМ – педагогічна майстерність – I	38	35,6
VII – дуже високий: ПМ – педагогічна майстерність – II	5	4,7

Підходи оцінювання педагогічної діяльності викладачів – це сукупність різних педагогічних дій, які використовуються для діагностування якості викладання навчального предмета і рівня знань педагога, його ставлення до студентів та вплив на їхню успішність.

Оцінювання педагогічної діяльності викладачів треба здійснювати за такими підходами: визначення майстерності викладача на основі функцій та результативно-особистісні досягнення педагога, а саме: *професійний рівень викладання навчальної дисципліни, науковість, майстерність оцінювання якісного рівня знань студентів, трудова дисципліна професорсько-викладацького складу, етика та естетика педагогів вищої школи, виховання студентів, розвиток особистості і досягнення студентів*. Слід також зазначити, що на основі анкетування студентів не повністю розкривається вся різносторонність педагога. Тому для об'єктивного

і ґрунтового оцінювання педагогічної діяльності викладачів у вищих закладах освіти, доцільно використовувати різні методи.

Методи оцінювання педагогічної діяльності викладачів – це способи педагогічної діяльності що дають можливість оцінити рівень знань педагогів, їх досягнення в опануванні навчальних дисциплін студентами. Для об'єктивного оцінювання якості педагогічної діяльності викладачів треба визначати за такими методами: *анкетування студентів, опитування батьків студентів, висловлення думки керівництва кафедри і педагогічного колективу де працює викладач, визначення досягнень викладача адміністрацією вищого навчального закладу та іншими відомчими установами освіти*.

Ф.І. Фіч зазначає, що оцінювання педагогічної діяльності викладачів студентами у вищих навчальних закладах США відбувається кожного

Таблиця Б.

року анонімно. На спеціально розроблених тестах ставляться позначки і коди, які розшифровуються спеціалістами незалежної комісії оцінювання. Результати анонімного оцінювання використовують для того, щоб підвищити якість викладання навчальної дисципліни, встановити спеціальні надбавки педагогам до зарплати, надати певні звання викладачам за хороші результати в опануванні навчальних предметів, розірвати контракти з педагогами, що мають негативні результати оцінювання. Ф.І. Фіч підкреслює, що

студенти оцінюють педагогічну діяльність і викладачів-тенюре. Викладач-тенюре – професор вищого навчального закладу США, з яким університет заключив безстроковий контракт і надав йому постійну довічну посаду професора [4, 1].

Ф.І. Фіч зазначає, що в університетах США використовують гендерний підхід до оцінювання якості педагогічної діяльності викладачів. На думку деяких спеціалістів студенти-жінки об'єктивніше оцінюють діяльність педагогів чоловічої статі, а студенти-чоловіки надають перевагу педагогам жіночої статі. Однак, результати досліджень показали неефективність такого підходу до оцінювання якості педагогічної діяльності викладачів [4, 2].

Оцінювання педагогічної діяльності викладачів студентами у вищих навчальних заклад США здійснюється для того, щоб:

- покращати якість навчального процесу;

ОЦІНЮВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ США

- підвищити якість викладання навчальних дисциплін;
- надати певні добавки до зарплати викладачам, які майстерно здійснюють викладання навчальної дисципліни;
- підвищити статус викладача за службовим рангом;
- порівняти результати діагностування певного педагога, який викладає навчальну дисципліну в групах з різним якісним рівнем знань студентів;
- порівняти досягнення педагога, який викладає навчальну дисципліну на різних курсах і факультетах;
- проаналізувати результати діагностування декількох педагогів, які викладають подібні навчальні дисципліни на різних курсах, факультетах у різних вікових групах;
- уникнути загального повторення навчального матеріалу в процесі вивчення суміжних навчальних дисциплін;
- з'ясувати необхідність упровадження нового курсу з навчальної дисципліни;
- урівноважити вивчення навчальних дисциплін на відповідних курсах і факультетах;
- надати відповідну інформацію студентам, щодо вивчення навчальних курсів і викладачів, що будуть викладати навчальні предмети [4, 3 – 4].

Ф.І. Фіч зазначає, що оцінювати якість педагогічної діяльності викладачів треба систематично і регулярно, застосовувати різні методи і підходи для підвищення якості навчального процесу у вищому закладі освіти. На його думку для об'єктивного оцінювання педагогічної діяльності викладачів необхідно включити опитування випускників, які закінчили певний вищий навчальний заклад і працюють за обраною спеціальністю; анкетувати студентів і батьків, щоб підвищити якість викладання навчальної дисципліни; враховувати думку колег колективу, керівництва кафедри, адміністрації певного вищого навчального закладу; проводити тести до яких включено питання, що характеризують різносторонність викладача та надають детальну інформацію про його педагогічну діяльність [4, 5].

Висновок. Оцінювання якості педагогічної діяльності викладачів США відбувається на високому професійному рівні і цей досвід використовується в країнах Західної Європи, зокрема Великобританії, Російської Федерації та інших країнах. Тому доцільно вивчати досвід оцінювання педагогічної діяльності викладачів у вищих навчальних закладах США, Західної Європи, зокрема Великобританії та систему оцінювання “ЛИДЕР”, щоб здійснювати

цілеспрямовану роботу зі стабілізації системи навчання у вищих навчальних закладах України, підвищити процеси реформування національної освіти, підняти конкурентоспроможність вищих українських навчальних закладів на європейському освітньому просторі.

1. Андрущак Г. Система оценок преподавателей студентами: управленческие инновации в российских ВУЗах // Вопросы экономики. – № 6. – 2007. – С. 106 – 115.

2. Хозяинов Г.И. Определение уровня профессионализма преподавателя / Хозяинов Г.И. // Труды ученых ГЦОЛИФКа: 75 лет: Ежегодник. – М., 1993. – С. 149 – 156.

3. Marsh H.W., Roche L. The Use of Students' Evaluation and an Individually Structured Intervention to Enhance University Teaching Effectiveness // American Educational Research Journal, 1993. – Vol. 30. – № 1. – P. 217 – 251.

4. Fich E. Faith. Are Students Evaluations of Teaching Fair? Computing Research News, 2003. – Vol. 15. – № 3. – P. 1 – 6.

Стаття надійшла до редакції 18.01.2010

Парас Григорович Шевченко прожив дуже мало – лише 47 років. З них 34 роки провів у неволі: 24 роки – під ярмом кріпацтва і понад 10 років – у найжорсткіших умовах заслання. А решту – 13 “вільних” років перебував під невиспущим наглядом жандармів.

*Згадайте, братія моя...
Бодай те лихо не верталось!
Як ви гарнесенько і я
Із-за решотки визирали.
І, певне, думали: – Коли
На раду тиху, на розмову
Коли ми зійдемося знову
На сій зубоженій землі? –*

*Парас Шевченко
“В қазематі”
[Орська кріпость 1847]*

